

2. Борщаговська Т. Театралізовані ігри як засіб розвитку творчих здібностей дошкільнят / Т. Борщаговська // Палітра педагога. – 2003. – № 1. – С. 21.
3. Образцов С.В. Зачем людям театр кукол? – Театр. – 1987. – №7. – 192с
4. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно-розвинутої особистості // Вибрані твори в 5-ти тт., Т. 1 – К: Радянська школа, 1976. – 654 с.
5. Естетичне виховання молодших школярів. С. Русова. – М.: Педагогічне суспільство України, 2003р.- С. 16-18
6. Деммени Е.С. Призвание – кукольник / Е.С. 37Деммени. – Л. : Искусство, 1986. – 199 с.

УДК 37.015

С. Іноземцева,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри українського декоративно-прикладного мистецтва і графіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків

Н.Чєн,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри українського декоративно-прикладного мистецтва і графіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків

S.Inozemtseva,

Kharkiv National Pedagogical University
named by G.S.Skovoroda, Kharkiv

N.Chyen,

Kharkiv National Pedagogical University
named by G.S.Skovoroda, Kharkiv

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО - ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА

THE ISSUE OF BUILDING STUDENTS' NATIONAL SELF-AWARENESS BY MEANS OF DECORATIVE AND APPLIED ARTS

Анотація. У статті аналізується проблема національної самосвідомості, розглядаються фактори її формування зокрема засобами декоративно-прикладного мистецтва на прикладі організації освітнього процесу на художньо-графічному факультеті Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Визначено виховні можливості декоративно-прикладного мистецтва та обґрунтовано їх використання у формуванні національної самосвідомості студентів у процесі вивчення дисциплін декоративно-прикладного циклу.

Ключові слова: нація, національна самосвідомість, освітній процес, художньо-графічний факультет, декоративно-прикладне мистецтво, вишивка, український розпис, кераміка.

Key words: nation, national self-awareness, educational process, faculty of Arts and Graphics, decorative and applied arts, embroidering, ukrainian painting, ceramics.

Постановка проблеми. В наш час в Україні спостерігається відродження національних та духовних традицій, активізація уваги до виховання підростаючого покоління. Нагальна потреба у вирішенні проблеми формування національної самосвідомості студентів зумовлена такими чинниками, як: необхідність розуміння молоддю своєї національної приналежності; збереження та розвиток національної культури і залучення молоді до її джерел; поліпшення патріотичного виховання; прищеплення їй ціннісних орієнтацій притаманних високорозвинутому суспільству. Важливим компонентом на цьому шляху є декоративно-прикладне мистецтво, яке зберігає етнічну, культурну пам'ять українського народу. Важко переоцінити вплив декоративно-прикладного мистецтва на розвиток емоційної сфери особистості, формування художньо-естетичної компетентності та етнічної культури студентської молоді.

За визначенням словника, декоративно-прикладне (декоративно-ужиткове) – мистецтво створення, а також художнього оформлення виробів, переважно побутового призначення [4].

Історичний досвід українського народу має яскраве втілення в етнохудожніх цінностях, традиціях естетичного освоєння навколишньої дійсності. Все це зобов'язує національну школу активно використовувати естетико-виховний потенціал декоративно-прикладного мистецтва, навчати

молоде покоління на прикладі високих духовних традицій та цінностей, що своїм змістом, формою і функціями відтворюють прекрасне у житті і мистецтві.

Аналіз останніх наукових публікацій. Проблеми етнопедагогічної спрямованості в освіті присвячені праці багатьох науковців, а саме: Г. Волкова, Б. Грінченка, О. Духновича, Г. Сковороди, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, К. Ушинського та інших. Вчені розкривають проблему використання етнопедагогічної спадщини у вихованні дітей. Питання використання національних надбань у моральному, естетичному, екологічному вихованні висвітлені у дисертаційних дослідженнях С. Стефанюк, С. Нікітчина, Л. Різник, В. Пабат та інших. Деякі педагогічні аспекти реалізації окремих підходів у вихованні засобами декоративно-ужиткового мистецтва студентів педагогічного вузу розглянуто у дисертаційних дослідженнях Л. Гарбузенко, О. Гевко, Л. Оршанського, Б. Прокоповича, В. Титаренко, Д. Тхоржевського та ін. [2; 3; 6; 8; 9]. Але результатів комплексного вивчення, врахування та використання можливостей декоративно-прикладного мистецтва у формуванні національної самосвідомості студентів у педагогічному процесі на сьогодні немає.

Отже, **мета** нашої статті - визначити національні аспекти виховання студентів на художньо-графічному факультеті Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди та проаналізувати використання засобів декоративно-прикладного мистецтва у процесі формування їх національної самосвідомості.

Виклад основного матеріалу. Взагалі, національна свідомість – це сукупність соціальних, економічних, політичних, моральних, етичних, філософських, релігійних поглядів, норм поведінки, звичаїв і традицій, ціннісних орієнтацій та ідеалів, в яких виявляються особливості життєдіяльності націй та етносів. За результатами експериментальних досліджень [10] виявлено, що національна самосвідомість – це цілісне утворення, яке проходить у своєму розвитку два рівні: 1) типологічний, на якому формується уявлення про етнічні особливості спільноти; 2) ідентифікаційний, на якому формується етнічна самоідентифікація.

Важливим чинником збереження незалежності України є формування в її громадян національної гідності та патріотичних почуттів. Саме в студентські роки людина добивається найвищого інтелектуально-духовного рівня пізнання світу і себе. У зв'язку з цим освіта повинна сприяти розвитку української культури, утверджувати українську національну ідею, формувати в дітей і молоді громадянську свідомість і національну самосвідомість. Отже, реалізація завдань формування національної самосвідомості студентів здійснюється, перш за все, через освітній процес. Важливою складовою художньої освіти є декоративно-прикладне мистецтво, яке має збагачувати духовне життя людини, формувати у неї позитивне ставлення до життя, сприяти пізнанню національно-культурних традицій свого роду й народу. Саме звернення до глибинних пластів декоративно-прикладного мистецтва має стати підґрунтям національної системи виховання.

Керівна роль у формуванні національної самосвідомості студентів на художньо-графічному факультеті належить кафедрі українського декоративно-прикладного мистецтва і графіки. Головне завдання кафедри полягає у формуванні особистості художника-викладача як носія традицій української культури, розвитку у студентів необхідних знань з декоративно-прикладного мистецтва, ознайомлення їх з історією, змістом і формами народної творчості.

Так, предметом вивчення навчальної дисципліни «Історія декоративно-прикладного мистецтва і графіки» є історико-теоретичні відомості щодо розвитку основних видів графічного та декоративно-прикладного мистецтва. Мета викладання цієї дисципліни полягає у залученні студента до глибинних пластів національної культури й духовності, формуванні ціннісних ідей, поглядів та евристичного самовизначення, вихованні через систему окремих видів мистецтва: архітектуру, скульптуру, графіку, живопис, театр тощо. Основні завдання вивчення дисципліни: впровадження в дидактичний процес навчання кращого національного спадкоємного мистецько-культурного досвіду; надання знань щодо закономірностей процесу історичного розвитку різних видів декоративно-прикладного та графічного мистецтв; навчання осмислювати графічне та декоративно-прикладне надбання Слобожанщини з точки зору культурно-мистецьких, науково-етнографічних, історико-краєзнавчих, народознавчих підходів.

Метою курсу «Писанкарство» є надання знань з історії народного розпису України; походження писанкарства, термінології, прадавніх традицій та сучасний стан писанкарства в Україні; ознайомити з матеріалами розпису, практичними навичками та технологіями писанкарства; сформувати вміння і практичні навички при виконанні завдань з писанкарства.

Відповідно до змісту навчальної програми дисципліни «Декоративно-прикладне мистецтво в етнокультурі України», предметом вивчення студентів є науково-методичний інструментарій з етнокультури українського народу та роль декоративно-прикладного мистецтва у розвитку етнокультури України. Метою викладання навчальної дисципліни є вивчення декоративно-

прикладного мистецтва в контексті етнічної культури українського народу, формування стійкого інтересу до декоративно-прикладного мистецтва України, формування художньо-естетичної компетентності майбутніх викладачів мистецьких дисциплін. Основні завдання вивчення дисципліни є підготовка магістрантів до викладацької роботи у вищих педагогічних навчальних закладах I – IV рівня акредитації, озброєння їх знаннями щодо етнокультури України, ролі декоративно-прикладного мистецтва у культурі та побуті українців, уміннями й навичками щодо декоративно-прикладної діяльності в контексті етнічної культури українського народу.

Навчальною програмою дисципліни «Кераміка» передбачено вивчення теорії та оволодіння практикою техніко – технологічних процесів всіх етапів виготовлення авторських творчих керамічних виробів. Мета викладання навчальної дисципліни «Кераміка» - засвоєння знань про історію розвитку та поширення кераміки, як одного із основних видів декоративно-прикладного мистецтва з метою подальшого використання їх у процесі виконання творчих практичних завдань.

Ефективні засоби національного виховання студентів запропоновано педагогами на заняттях з дисципліни «Теорія та практика вишивки». Предмет вивчення дисципліни – художньо-естетична природа української вишивки, її місце в територіально-мистецькій культурі народу, аналіз та вивчення технік вишивання. Метою викладання навчальної дисципліни є вивчення, збереження, розвиток і передача вишивки як частини національної культури, підготовка майбутнього викладача мистецьких дисциплін до створення предметів декоративно - прикладного мистецтва (вишивка). Основними завданнями вивчення дисципліни «Теорія та практика вишивки» є виховання національного світогляду студентів через пізнання народного мистецтва вишивки; формування і розвиток творчих здібностей, естетичного сприймання творів декоративно – прикладного мистецтва; розвиток зацікавленості до народної вишивки і розшифровки її символіки; ознайомлення з художніми традиціями України, історією вишивки; оволодіння навичками мистецтва вишивки; залучення студентів до джерел і процесу творення українського народного мистецтва; стимулювання розвитку творчого пошуку, художнього смаку при виконанні креативних робіт з використанням традиційних матеріалів і технік; виховування у студентів працьовитості, відповідальності до виконання завдань курсу, дисциплінованості, самостійності.

Відповідно до змісту навчальної програми дисципліни «Технологія та практика ремесел» студенти опановують знання щодо специфіки ремесел та художніх промислів України; характер праці майстрів народних промислів, зайнятих обробкою різних матеріалів; види різних матеріалів, їх властивості; технологію виготовлення ремісничих виробів, обробки і застосування матеріалів; назви інструментів, що використовуються при обробці матеріалів, їх будову, призначення, прийоми користування; правила безпечної праці при обробці різних матеріалів, вимоги до гігієни праці та техніку безпеки при роботі з різноманітними матеріалами; основи художнього конструювання виробів, конструктивні особливості виготовлення виробів, використання орнаментів у декоративно-прикладному мистецтві. Наприкінці вивчення дисципліни студенти мають вміти володіти різноманітними техніками декоративно-прикладного мистецтва у галузі витинання, декоративних розписів, писанкарства, вишивання, плетіння, ткацтва, майстрування ляльок тощо; організувати і проводити роботу з декоративно-ужиткового мистецтва, народних промислів, художнього конструювання виробів; користуючись інструментами для обробки матеріалів виконувати технологічні операції та прийоми; дотримуватись правил безпечної праці і вимог гігієни праці.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Український розпис» є оволодіння техніками та технологіями декоративного розпису в матеріалі. Особлива увага приділяється теоретичному та практичному засвоєнню Петриківського розпису та мініатюрного народного розпису – писанки. Метою курсу є дати знання з історії народного розпису України, термінології, прадавніх традицій та сучасний стан народного розпису на Україні; вивчення на практиці технології декоративного та мініатюрного розпису; ознайомити з матеріалами розпису, технологіями різновидів розпису; сформувати уміння розробляти методичні посібники та наочність для уроків з українського розпису; сформувати вміння і практичні навички при виконанні завдань з українського розпису, вміння вирішувати творчі та дизайнерські задачі що може бути використане у подальшій практичній діяльності вчителя образотворчого мистецтва.

Викладання дисциплін мистецького профілю складається з трьох етапів: теоретична підготовка, практична робота та практика. У формуванні національної самосвідомості чималу роль відіграє прикладна практична діяльність студентів. Залучення студентів до проектування, виготовлення та оздоблення декоративних виробів дає можливість розвитку креативного мислення. В процесі практичної діяльності студенти мають декорувати раніше виготовлені вироби, проектувати та виготовляти нові, розробляти оригінальні композиції та втілювати свої задуми у матеріал. Під час практичної роботи варто пропонувати студентам об'єкти праці, які мають обрядове призначення (обереги, писанки, обрядові рушники тощо). Ефективним засобом підвищення національної

самосвідомості студентів під час вивчення декоративно-прикладного мистецтва є здійснення пошуково-експедиційної роботи, відтворення старовинних рушників, удосконалення технології виконання вишивальних швів, дослідження етнолінгвістичного змісту українського рушника, вивчення досвіду роботи майстрів вишивки, особливостей семантики орнаментів, кольору, технології виконання швів та мережок, адже орнаментальні мотиви української вишивки мають своє коріння в історичних традиціях.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, сучасний процес становлення України як демократичної держави потребує розвитку особистості нового типу, яка має відповідати сучасним потребам національного розвитку і гідна представляти українську націю. Процес становлення нації, формування національної самосвідомості громадян є довготривалим і складним. Тому аналіз таких питань, як етнос, нація, національна самосвідомість та засоби її формування, є необхідним. Декоративно-прикладне мистецтво є носієм національних цінностей. І щоб зберегти національну самобутність, потрібно повернутися до українських національних джерел як дієвого засобу формування національної свідомості. Саме під час вивчення дисциплін циклу декоративно-прикладного мистецтва студенти художньо графічного факультету прилучаються до надбань національної творчості та духовності. Нами доведено, що декоративно-прикладне мистецтво має величезний вплив на формування національної самосвідомості особистості. Проблема формування національної самосвідомості студентів, на нашу думку, є актуальною, і тому потребує подальших досліджень.

Література

1. Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво: навч. посібник / Є. А. Антонович, Р.В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. – Львів: Світ, 1993. – 272 с.
2. Бойко А. М. Український рушник: засіб національного виховання і витвір народного декоративно-ужиткового мистецтва (на прикладі Полтавського вишиваного рушника) навч.-метод. посібник / А. Бойко, В. Титаренко :– Полтава: Верстка, 1998. – 72 с.
3. Гевко О. І. Національно-патріотичне виховання студентів вищих педагогічних закладів засобами декоративно-ужиткового мистецтва: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 Гевко Оксана Іванівна. – К., 2003. – 209 с.
4. Декоративно-ужиткове мистецтво. Словник. Т.1. /Запаско Я.П. (керівник авторського колективу), Голод І.В., Білик В.І., Кравченко Я.О., Лупій С.П., Любченко В.Ф., Мельник І.А., Чарновський О.О., Шмагало Р.Т. – Львів, Афіша. 2000. – 364с., - 316 іл. – С. 169.
5. Концепція національного виховання студентської молоді: додаток до рішення колегії МОН: (протокол № 7/2-4 від 25 червня 2009 р.). [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.mon.gov.ua/newstmp/2009_1/13_07/koncept.doc
6. Оршанский Л. В. Трудовое воспитание подрастающего поколения в процессе внеурочных занятий народными промыслами: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Леонид Владимирович Оршанский. – К., 1990. – 179 с.
7. Прокопович Б. А. Зміст і методика навчання народним художнім ремеслам майбутніх учителів трудового навчання: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Богдан Антонович Прокопович. – К., 2000. – 190 с.
8. Сухомлинський В. О. Серце віддаюдітям / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1977. – (Вибрані твори : у 5 т. / В.О.Сухомлинський; Т. 3. – С. 7 – 279).
9. Тхоржевський Д. О. Національна самосвідомість у школярів / Д. О. Тхоржевський, Р. О. Захарченко. – К.: Україна-Віта, 1996. – 168 с.
10. Хотинец В.Ю. Формирование этнического самосознания студентов в процессе обучения в вузе // Вопросы психологии. – 1998. - №3

УДК 378.015.31:398.8(=161.2)

Т. Коваль,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри мистецьких дисциплін дошкільної
та початкової освіти
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського,

T. Koval
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi
State Pedagogical University